

Wiad. entomol.	22 (3): 143-150	Poznań 2003
----------------	-----------------	-------------

Ryjkowce (*Coleoptera: Nemonychidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) siedlisk kserotermicznych Polski.

II. Szczepanowice koło Miechowa

Weevils (*Coleoptera: Nemonychidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) of the xerothermic habitats of Poland. II. Szczepanowice near Miechów

MIECZYŚLAW MAZUR

Instytut Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN, 31-016 Kraków, ul. Sławkowska 17

ABSTRACT: The checklist of 168 weevil species from a xerothermic locality in Szczepanowice, 30 km N of Kraków is given. There are 30 xerothermic species, and 138 accompanying and accidental ones in the material. For each of the xerothermic species its host plants, habitat preferences and number of localities in the Nida Syncline are presented.

KEY WORDS: *Coleoptera, Nemonychidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*, Poland, faunistics, xerothermic habitats.

Wstęp

Pierwsza praca z tego cyklu, omawiająca faunę kserotermiczną dwóch stanowisk koło Buska Zdroju, została opublikowana w 63 tomie Polskiego Pisma Entomologicznego (MAZUR 1994). Celem niniejszego opracowania jest prezentacja interesującego pod względem faunistycznym stanowiska w Szczepanowicach, na którym występuje dobrze wykształcony zestaw ciepło- i sucholubnych ryjkowców z kilkoma bardzo rzadkimi w naszym kraju gatunkami. Przy wyróżnianiu gatunków kserotermicznych zastosowano definicję podaną wcześniej przez autora (MAZUR 1998, 2001).

Materiał stanowiący podstawę opracowania (168 gatunków) został zebrany przez autora w następujących terminach: V 1988, IV–V 1993, V–IX 1994, VI 1995, V 1997. Jest on przechowywany w zbiorach Instytutu Systematyki i Ewolucji Zwierząt PAN w Krakowie.

Teren badań

Omawiane stanowisko leży w pobliżu przystanku kolejowego Szczepanowice, około 6 km na południe od Miechowa. W podziale fizycznogeograficznym Polski według KONDRACKIEGO (1978) znajduje się ono na Wyżynie Miechowskiej, która jest częścią szeroko ujętej Niecki Nidziańskiej. Zaledwie 9 km na południowy zachód od tego miejsca przebiega, wzdłuż rzeki Dłubni, umowna granica między Wyżyną Miechowską i Wyżyną Krakowsko-Częstochowską.

Badane stanowisko obejmuje sieć różnej długości i szerokości wąwozów ulokowanych między drogą kolejową i szosą Kraków – Miechów. Trzy główne wąwozy biegną z południowego zachodu na północny wschód, natomiast ich odgałęzienia są ustawione w różnych kierunkach. Teren ten nie był dotychczas badany przez przyrodników, dlatego też przedstawiona poniżej krótka charakterystyka oparta jest wyłącznie na materiałach autora.

Środowiska kserotermiczne Szczepanowic rozwijają się na podłożu lessowym i kredowym, a tutejsze ciepłolubne zbiorowiska roślinne mają zróżnicowany skład florystyczny. Można wśród nich wyróżnić dwa główne typy: 1) nieco zubożałe i pozbawione niektórych gatunków przewodnich murawy kserotermiczne z klasy *Festuco-Brometea* oraz 2) zespoły antropogeniczne rozwijające się na terenach użytkowanych wcześniej rolniczo. Najlepiej rozwinięte murawy porastają zbocza środkowego wąwozu; tu też występuje niewielki, fragmentarycznie wykształcony płat zarośli krzewiastych z wisienką stepową – *Cerasus fruticosa* (PALL.). Natomiast ciepłolubna roślinność ugorowa należąca do klasy *Rudero-Secalietae* przedstawia różne stadia sukcesji i formy przejściowe w stosunku do zespołów sąsiednich. Z roślin mających znaczenie dla kserotermicznych ryjkowców występują tu m.in.: *Consolida regalis* GRAY, *Papaver rhoeas* L., *Reseda lutea* L., *Helianthemum nummularium* (L.) MILL., *Sedum maximum* (L.) HOFFM., *Genista tinctoria* L., *Melilotus officinalis* (L.) PALL., *M. alba* MED., *Trifolium montanum* L., *Anthyllis vulneraria* L., *Lotus corniculatus* L., *Onobrychis arenaria* (KIT.) DC., *Coronilla varia* L., *Medicago sativa* L., *M. falcata* L., *Cerintho minor* L., *Nonea pulilla* (L.) DC., *Lithospermum arvense* L., *Salvia pratensis* L., *Stachys recta* L., *Carlina acaulis* L., *Carlina vulgaris* L., *Cirsium arvense* (L.) SCOP. oraz kilka gatunków z rodzaju *Verbascum* L. – np. rzadkie w Polsce *V. phoeniceum* L.

Wyniki

1. Gatunki charakterystyczne dla siedlisk kserotermicznych

W wykazie zamieszczonym w tabeli (Tab. I) podano przy poszczególnych gatunkach dodatkowe informacje uzyskane na badanym stanowisku, tzn.

Tab. I. Ryjkowce kserotermiczne zebrane w Szczepanowicach w latach 1988–1997.
 Skróty: M – murawy kserotermiczne, N – liczba stanowisk w Niece Nidziańskiej (wraz ze Szczepanowicami), S – środowiska, U – ugory.
 Xerothermic weevils collected in Szczepanowice during 1988–1997.
 Explanations: M – xerothermic grassland, N – number of localities in the Nida Syncline (incl. Szczepanowice), S – habitats, U – fallow lands.

Gatunek - Species	Roślina żywicielska - Host plant	S	N
1	2	3	4
Nemonychidae			
<i>Nemonyx lepturoides</i> (FABR.)	<i>Consolida regalis</i> GRAY	U	5
Attelabidae			
<i>Homalorhynchites aethiops</i> (BACH)	<i>Helianthemum nummularium</i> (L.) MILL.	M	4
Apionidae			
<i>Squamapion elongatum</i> (GERM.)	<i>Salvia pratensis</i> L.	M	15
<i>Aizobius sedi</i> (GERM.)	<i>Sedum maximum</i> (L.) HOFFM.	M	5
<i>Exapion corniculatum</i> (GERM.)	<i>Genista tinctoria</i> L.	M	8
<i>Stenopterapion intermedium</i> (EPP.)	<i>Onobrychis arenaria</i> (KIT.) DC	M	32
<i>Hemitrichapion reflexum</i> (GYLL.)	<i>Onobrychis arenaria</i> (KIT.) DC	M	37
Curculionidae			
<i>Phyllobius brevis</i> GYLL.	<i>Tanacetum vulgare</i> L., <i>Artemisia vulgaris</i> L.	U	11
<i>Omius rotundatus</i> (FABR.)	-	U	17
<i>Trachyphloeus alternans</i> GYLL.	-	U	11
<i>Trachyphloeus inermis</i> BOH.	-	U	5
<i>Trachyphloeus parallelus</i> SEIDL.	-	U	8
<i>Trachyphloeus spinimanus</i> GERM.	-	U	10
<i>Eusomus ovulum</i> GERM.	<i>Salvia pratensis</i> L.	M,U	44
<i>Foucartia squamulata</i> (HERBST)	<i>Salvia pratensis</i> L.	M,U	38
<i>Sitona inops</i> GYLL.	<i>Medicago sativa</i> L.	M	41
<i>Sitona languidus</i> GYLL.	<i>Coronilla varia</i> L.	M,U	27
<i>Cycloderes pilosulus</i> (HERBST)	-	U	10
<i>Larinus brevis</i> HERBST	<i>Carlina acaulis</i> L.	M	12
<i>Pseudocleonus grammicus</i> (PANZ.)	<i>Carlina acaulis</i> L.	M	7
<i>Tychius aureolus</i> KIESENW.	<i>Medicago falcata</i> L., <i>M. sativa</i> L.	M	27
<i>Tychius medicaginis</i> BRIS.	<i>Medicago falcata</i> L.	M,U	36
<i>Tychius schneideri</i> HERBST	<i>Anthyllis vulneraria</i> L.	M,U	12

1	2	3	4
<i>Ceutorhynchus sulcatus</i> Ch. BRIS.	-	U	5
<i>Ranunculiphilus faeculentus</i> (GYLL.)	<i>Consolida regalis</i> GRAY	U	10
<i>Mogulones albosignatus</i> GYLL.	<i>Lithospermum arvense</i> L.	U	14
<i>Mogulones austriacus</i> Ch. BRIS.	<i>Nonea pulla</i> (L.) DC	U	23
<i>Mogulones dimidiatus</i> FRIV.	<i>Nonea pulla</i> (L.) DC	U	4
<i>Mogulones hungaricus</i> BRIS.	<i>Cerintho minor</i> L.	U	10
<i>Cionus ganglbaueri</i> WINGELM.	<i>Verbascum chaixi</i> VILL.	M	4
Razem: 30 gatunków - Total: 30 species			

roślinę żywicielską ryjkowca i jego środowisko. W ostatniej kolumnie wpisano liczbę stanowisk (w tym także nie publikowanych) znanych autorowi z terenu Niecki Nidziańskiej. Za rośliny żywicielskie wymienionych ryjkowców uznano przede wszystkim te gatunki, na których stwierdzono żerowanie postaci dorosłych. W przypadku braku takich obserwacji wzięto pod uwagę częstość występowania danego gatunku ryjkowca na określonych roślinach.

Na stanowisku w Szczepanowicach zebrano 30 (ze 114 występujących w Polsce) gatunków kserotermicznych. Wśród nich znajdują się ryjkowce o różnym stopniu przywiązania do siedlisk kserotermicznych, jednak wszystkie zdecydowanie preferują miejsca ciepłe i suche. Ścisłe z murawami kserotermicznymi związanych jest tu 11 gatunków; w tabeli (Tab. I) zostały one oznakowane literą „M”. Wyłącznie w ciepłolubnych zbiorowiskach roślinności ugorowej (U) występuje 14 gatunków, natomiast 5 pozostałych zbierano w obu wyżej wymienionych typach środowisk. Za gatunki najbardziej charakterystyczne dla zespołów murawowych należy uznać *Homalorhynchites aethiops* i *Pseudocleonus grammicus*. Natomiast ryjkowcami wyróżniającymi zbiorowiska ciepłolubnej roślinności antropogenicznej (oczywiście zakładając, że murawy do nich nie należą) są przede wszystkim: *Nemonymx lepturoides*, *Ranunculiphilus faeculentus* oraz wszystkie wymienione w tabeli (Tab. I) gatunki z rodzaju *Mogulones* REITT. Wybór środowiska jest w ich przypadku wyraźnie skorelowany z preferencjami roślin żywicielskich. *Consolida regalis* i *Lithospermum arvense* są bowiem typowymi antropofitami zadomowionymi w zespołach roślinności segetalnej, a *Cerintho minor* i *Nonea pulla* występują najliczniej na terenach suchych pozostawionych po uprawie roli, chociaż czasami wnikają do zespołów murawowych.

Gatunkami godnymi uwagi ze względu na rzadkość występowania w naszym kraju są przede wszystkim: *Homalorhynchites aethiops*, *Trachyphloeus inermis*, *Pseudocleonus grammicus*, *Mogulones dimidiatus*, *M. hungaricus*

i *Cionus ganglbaueri*. Szczegółowe informacje o ich rozmieszczeniu podaje MAZUR (2001).

Na dobrze zbadanych stanowiskach w Niece Nidziańskiej stwierdzono występowanie od 21 do 37 kserotermicznych gatunków ryjkowców (Tab. II). Szczepanowice zajmują więc pod tym względem miejsce pośrednie. Podane tu liczby różnią się od wcześniej publikowanych (MAZUR 1994; MAZUR, WANAT 1994) ponieważ z listy kserotermicznych ryjkowców usunięto kilkanaście gatunków. W porównaniu z innymi stanowiskami Niecki Nidziańskiej, w skład tutejszej fauny nie wchodzi *Ctenochirus leucogrammus* (GERM.) – jeden z najbardziej charakterystycznych elementów stepowych w naszym kraju. Szczepanowice leżą tuż poza zachodnią granicą jego zasięgu w Małopolsce.

2. Gatunki towarzyszące i przypadkowe

Poniższy spis obejmuje 138 gatunków. Spośród nich gwiazdką (*) oznaczono ryjkowce, które w siedliskach kserotermicznych Polski zbierane są regularnie i zwykle licznie, ale występują często również w innych środowi-

Tab II. Liczba gatunków kserotermicznych ryjkowców na wybranych stanowiskach w Niece Nidziańskiej.

Objaśnienia: L1 – wszystkie gatunki, L2 – gatunki bardzo rzadkie (1–10 stanowisk w Polsce), L3 – gatunki rzadkie (11–20 stanowisk), rez. – rezerwat.

Number of the xerothermic weevil species in selected localities in the Nida Syncline. Explanations: L1 – all species, L2 – very rare species (1–10 localities in Poland), L3 – rare species (11–20 localities), rez. – nature reserve.

Stanowisko - Locality	Lokalizacja (UTM) Location (UTM)	L1	L2	L3
Krzyżanowice	DA68	21	0	6
rez. Wały	DA47	24	1	3
rez. Grabowiec	DA79	24	1	3
Szaniec	DA79	31	2	3
rez. Biała Góra	DA28	31	3	2
Galów	DA79	36	0	2
rez. Skowronno	DB60	36	1	7
rez. Przęślin	DA88	37	4	6
rez. Skorocice	DA78	37	3	5
Szczepanowice	DA37	30	2	4

skach. W odniesieniu do sporej grupy ryjkowców nie jest możliwe – ze względu na brak danych – rozróżnienie gatunków towarzyszących i przypadkowych.

Pselaphorhynchites nanus (PAYK.), **Caenorhinus aequatus* (L.), **C. germanicus* (HERBST), *C. pauxillus* (GERM.), *Deporaus betulae* (L.), *Byctiscus populi* (L.), *Taeniapion urticarium* (HERBST), **Acanephodus onopordi* (KIRBY), *Ceratapion gibbirostre* (GYLL.), *C. penetrans* (GERM.), *Omphalapion hokeri* (KIRBY), *Apion frumentarium* (L.), **Pseudoperapion brevirostre* (HERBST), *Perapion curtirostre* (GERM.), **Exapion elongatum* (DESBR.), **Catapion jaffense* (DESBR.), *Trichapion simile* (KIRBY), *Synapion ebeninum* (KIRBY), **Ischnopterapion loti* (KIRBY), *I. virens* (HERBST), **Stenopterapion meliloti* (KIRBY), **S. tenue* (KIRBY), *Oxystoma cerdo* (GERST.), *O. craccae* (L.), *O. dimidiatum* (DESBR.), *O. pomonae* (FABR.), *O. subulatum* (KIRBY), **Cyanapion columbinum* (GERM.), *C. gyllenhalii* (KIRBY), *C. spencii* (KIRBY), **Hemitrichapion pavidum* (GERM.), **Holotrichapion aestimatum* (FAUST), *H. aethiops* (HERBST), **H. ononis* (KIRBY), *H. pisi* (FABR.), **Eutrichapion viciae* (PAYK.), *E. vorax* HERBST, *Pseudoprotapion astragali* (PAYK.), **Protapion apricans* (HERBST), *P. assimile* (KIRBY), **P. filirostre* (KIRBY), *P. fulvipes* (GEOFFR.), **P. ononidis* (GYLL.), **Otiorhynchus ligustici* (L.), *O. ovatus* (L.), *O. raucus* (FABR.), *Phyllobius arborator* (HERBST), *Ph. argentatus* (L.), *Ph. maculicornis* GERM., *Ph. oblongus* (L.), *Ph. pomaceus* GYLL., *Ph. vespertinus* (FABR.), *Trachyphloeus aristatus* (GYLL.), **T. bifoveolatus* (BECK), *Polydrusus cervinus* (L.), **P. confluens* STEPH., *P. corruscus* GERM., *P. impar* GOZIS, *P. pallidus* (GYLL.), *P. sericeus* (SCHALL.), *P. tereticollis* (DEG.), *Brachysomus echinatus* (BONSD.), **Sitona cylindricollis* FAHR., *S. hispidulus* (FABR.), *S. humeralis* STEPH., *S. lepidus* GYLL., **S. lineatus* (L.), **S. macularius* (MRSH.), *S. ononidis* SHARP, *S. puncticollis* STEPH., *S. sulcifrons* (THUNBG.), *S. suturalis* STEPH., **S. striatellus* GYLL., **S. waterhousei* WALT., *Tanymecus palliatus* (FABR.), *Chlorophanus viridis* (L.), *Larinus turbinatus* GYLL., *Bagous collignensis* (HERBST), *Dorytomus edoughensis* DESBR., **Pseudostyphlus pillumus* (GYLL.), *Ellescus scanicus* (PAYK.), **Tychius brevisculus* DESBR., **T. crassirostris* KIRSCH, *T. junceus* (REICH), **T. meliloti* STEPH., **T. picirostris* (FABR.), **T. quinquepunctatus* (L.), **Sibinia pellucens* (SCOP.), *Anthonomus pedicularius* (L.), *A. phyllocola* (HERBST), *A. pomorum* (L.), *A. rubi* (HERBST), *Furcipes rectirostris* (L.), *Curculio salicivorus* PAYK., **Magdalis ruficornis* (L.), *Alophus triguttatus* (FABR.), *Hypera nigrirostris* (FABR.), **H. plantaginis* (DEG.), **H. postica* (GYLL.), **H. suspiciosa* (HERBST), **H. viciae* (GYLL.), *Baris artemisiae* (HERBST), *Rhinoncus bruchoides* (HERBST), *Rh. pericarpus* (L.), *Rh. perpendicularis* (REICH), *Amalus scortillum* (HERBST), *Zacladus geranii* (PAYK.), *Ceutorhynchus chalibaeus* GERM., *C. contractus* (MRSH.), *C. erysimi*

(FABR.), *C. floralis* (PAYK.), *C. gallorhenanus* SOL., *C. napi* GYLL., *C. obstrictus* (MRSH.), *C. pallidactylus* (MRSH.), *C. pulvinatus* GYLL., **C. syrites* GERM., *Oprohinus suturalis* (FABR.), *Glocianus distinctus* (Ch. BRIS.), *G. punctiger* GYLL., *Microplontus rugulosus* (HERBST), *Hadroplontus litura* (FABR.), *Mogulones asperifoliarum* (GYLL.), *Sirocalodes depressicollis* GYLL., **Trichosirocalus barnevillei* (GRENIER), **T. troglodytes* (FABR.), *Nedyus quadrimaculatus* (L.), *Stenocarus ruficornis* (STEPH.), *Mecinus pyraster* (HERBST), *Gymnetron antirrhini* (PAYK.), **G. melanarium* (GERM.), *G. netum* (GERM.), **G. tetrum* (FABR.), *Miarus ajugae (HERBST), **M. graminis* (GYLL.), **Cionus hortulanus* (GEOFFR.), *Rynchaenus quercus* (L.), *R. rusci* (HERBST).

Znaczną większość z wymienionych powyżej gatunków stanowią ryjkowce szeroko rozmieszczone w Polsce i zwykle często spotykane. Do wyjątków należą: *Catapion jaffense*, *Sitona ononidis*, *Larinus turbinatus* i *Bagous collingnensis*. Ostatni z nich jest tu niewątpliwie elementem przypadkowym, ponieważ – według obserwacji wielu autorów – żyje on na *Equisetum fluviatile* L. [= *E. limosum* L.] na bagnistych łąkach i obrzeżach zbiorników wodnych.

SUMMARY

There were 168 species of weevils collected in Szczepanowice (Miechów region). Among them 30 species are xerothermic, and 138 accompanying and accidental. Eleven species are closely connected with xerothermic grasslands. Fourteen species are exclusively restricted to stenothermal plant communities of fallow lands, whereas the five remaining species were recorded in both the above-mentioned habitats. The most characteristic weevils for xerothermic grasslands are: *Homalorhynchites aethiops* and *Pseudocleonus grammicus*. *Nemonyx lepturoides*, *Ranunculiphilus faeculentus* and all those species of the genus *Mogulones* listed in the table 1 are characteristic species for stenothermal plant communities of anthropogenic origin. The following species rarely recorded in Poland were collected in Szczepanowice: *Homalorhynchites aethiops*, *Trachyphloeus inermis*, *Pseudocleonus grammicus*, *Mogulones dimidiatus*, *M. hungaricus* and *Cionus ganglbaueri*. The last mentioned species is known only from a very few localities in the Miechów region. In all the well studied xerothermic localities in the Nida Syncline the number of xerothermic weevils varies from 21 to 37 species, so the Szczepanowice site has an intermediate position in this respect.

PIŚMIENNICTWO

- KONDRACKI J. 1978: Geografia fizyczna Polski. Wydanie III zmienione. PWN, Warszawa. 464 ss.
- MAZUR M. 1994: Ryjkowce (*Coleoptera: Rhinomaceridae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) siedlisk kserotermicznych Polski. I. Galów i Szaniec koło Buska Zdroju (Niecka Nidziańska). Pol. Pismo ent., **63**: 133-155.

MAZUR M. 1998: Kserotermiczny czy kserotermofilny? *Wiad. entomol.*, **17** (1): 11-12.

MAZUR M. 2001: Ryjkowce kserotermiczne Polski (*Coleoptera: Nemonychidae, Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*). Studium zoogeograficzne. *Monogr. Fauny Pol.*, Kraków, **22**: 1-378.

MAZUR M., WANAT M. 1994: Ryjkowce (*Coleoptera: Attelabidae, Apionidae, Curculionidae*) wybranych rezerwatów roślinności kserotermicznej w Niece Nidziańskiej. *Zesz. nauk. UJ, Prace zool.*, **40**: 89-109.